

НОВИНИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ

КРУГЛИЙ СТІЛ

«Правові засади функціонування державної мови»

14 травня 2018 року в навчально-бібліотечному комплексі відбувся круглий стіл, присвячений правовим засадам функціонування державної мови, у якому взяли участь науковці кафедр культурології, історії держави та права України і зарубіжних країн, цивільного права № 1, конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Засідання круглого столу відкрив доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології **В. О. Лозовой**, який зауважив, що в наш час ще більшої актуальності набуло питання культурного відродження, повноцінного функціонування української мови, оскільки саме мова передає своєрідність, неповторність і душу народу, додавши: «Художня, політична і правова еліти мають постійно плекати мову, і тоді буде відбуватися одночасний розвиток української культури та правової держави». Далі виголошено доповідь на тему «Становлення української мови як державної». Зокрема, промовець зазначив, що мова розуміється як система знаків і звуків, за допомогою яких здійснюється взаємодія соціальних суб'єктів і передавання ними будь-якої інформації. Соціологи розглядають мову як базову складову культури народу разом із системою цінностей, соціальних норм, звичаїв, традицій, обрядів.

Як відомо, українська мова тривалий час існувала як побутова зі своїми діалектами, суржиком, запозиченнями з інших мов.

Поступово вона набрала статус літературної мови (XVII–XIX ст.). У період створення й існування Української Народної Республіки (1918–1920 рр.) українська мова впроваджувалася як державна. На державній основі розроблялася й приймалася «Конституція Української Народної Республіки (Статус про державний устрій, права і вольності УНР)» 29 квітня 1918 р. Освітня система переходила на функціонування закладів освіти різного рівня державною мовою, що стосувалося й художньо-просвітницької сфери, тощо.

За радянських часів українська мова функціонувала як регіональна, субкультурна. Микола Скрипник (міністр освіти УРСР 1927–1933 рр.) був куратором упровадження орфографічної форми української мови в освітню практику.

З 1991-го та в подальші роки українська мова стає державною мовою. Остаточо це закріплено в Конституції України, прийнятій Верховною Радою

України 28 червня 1998 р. – державною мовою в Україні є українська мова (ст. 10). У ст. 1 п. 9 Закону України «Про державну мову» наголошується, що «створення перешкод та обмежень у користуванні українською мовою, навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, застосування української мови мають наслідком відповідальність, встановлену Законом».

У Законі України «Про державну мову» підкреслюється, що «повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації та зміцнення державної єдності України».

З доповіддю «Правовий статус державної мови» виступив кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права України **Є. В. Ткаченко**. Учений наголосив, що мова – це одна з основних характеристик національно-етнічної спільноти, один із головних засобів існування її духовності та розвитку її культури, фактор національної ідентифікації і консолідації. З огляду на складну історію національного державотворення України з моменту проголошення незалежності перед державною владою постало питання відродження української мови як одного з основних факторів державотворення, символів української державності, показників державного і національного суверенітету.

Це прагнення знайшло своє відображення в конституційному законодавстві. У ст. 10 Конституції України закріплюється, що державною мовою в Україні є українська мова, а держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Як зазначається в Рішенні Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. (справа про застосування української мови), це положення повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено у преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, складає абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі.

Порядок застосування мов, відповідно до ч. 5 ст. 10 та п. 4 ч. 1 ст. 92 Конституції України, має визначатися виключно законами України. Рішенням Конституційного Суду України від 28 лютого 2018 р. № 2-р/2018 Закон України «Про засади державної мовної політики» визнано неконституційним у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та ухвалення. На теперішній час спеціального законодавчого акта, який би комплексно регулював мовні відносини, немає. Однак чинними є закони, у яких закріплюються мовні права національних меншин: «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 р., «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р., «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» від 9 грудня 1997 р. та інші акти.

Конституційний Суд України вказує, що державна мова – це мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя (Рішення КСУ від 14 грудня 1999 р.).

Розглянемо традиційні сфери обов'язкового використання державної мови.

По-перше, державна мова – це мова офіційного спілкування в державі. Тобто державна мова використовується як основна мова роботи, діловодства і документації органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Державною мовою публікуються нормативно-правові акти вищих органів державної влади, місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, цією мовою друкуються виборчі бюлетені та ведеться виборча документація.

По-друге, державна мова – це мова офіційних документів держави. Усі документи, що видаються від імені держави, – паспорти, військові квитки, трудові книжки, дипломи та свідоцтва про закінчення державних навчальних закладів, вироки, ухвали судових органів, що виносяться від імені держави, документи, що видаються державними нотаріальними органами, свідоцтва про акти державного стану тощо – усе це має здійснюватися державною мовою.

По-третє, державна мова – це мова офіційних процедур, що здійснюються від імені держави. Наприклад, судочинство в Україні у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах здійснюється державною мовою.

По-четверте, офіційна інформація про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування поширюється державною мовою.

По-п'яте, державною мовою видаються відповідні накази та розпорядження у військовій справі, правоохоронній діяльності, у сфері управління транспортними, оборонними, виробничими та іншими державними комплексами.

По-шосте, державною мовою здійснюється діяльність дипломатичних представництв та консульських установ держави, укладаються міжнародні договори, проводяться офіційні зустрічі, прийоми та інші заходи на території України.

По-сьоме, громадянам України гарантується право отримання освіти державною мовою у державних та комунальних закладах освіти.

По-восьме, державна мова може використовуватися у сфері наукової діяльності, інформатики, культури, у сфері надання послуг поштового зв'язку і телекомунікацій та рекламі. Крім того, топоніми (географічні назви) – назви адміністративно-територіальних одиниць, залізничних станцій, вулиць, майданів тощо – утворюються і подаються державною мовою.

З доповіддю «Національна мова і правосвідомість» виступила **Ю. А. Меліхова**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри культурології. Учена наголосила, що, мабуть, не треба бути фахівцем із типології мов чи контрастивної лінгвістики, щоб помітити: речення в українському законодавстві довші, ніж,

наприклад, у німецькому, а правові поняття докладніше формулюються у російському, ніж у тому ж німецькому. Чому?

Швейцарський правознавець Вальтер Вайсфлог стверджує, що будь-яка правова мова є національною, оскільки генетичні та структурні особливості певної національної мови не можуть не впливати на морфологічні, синтаксичні, семантичні та інші особливості формулювання правових норм.

Суголосні думки висловлює і теоретик права Берн Рютере: «Поza мовою право не існує. Право можна сформулювати, виразити, передати, пояснити, удосконалити тільки завдяки мові». Далі дослідник ще більш категоричний: «Якість права залежить від якості мови!» І йдеться не тільки про писане право.

Зв'язок мови і правосвідомості є беззаперечним. Хоча тоді істотно змінюється розуміння ролі мови з такого спрощено-зарозумілого ставлення до неї як до зручного в застосуванні засобу спілкування на засіб пізнання сутності речей. Таке трактування змушує до глибокого міждисциплінарного аналізу.

Так, проблема взаємозв'язку мови і правосвідомості, як однієї із сфер свідомості, є актуальною в дослідженнях ХХ–ХХІ ст., оскільки вивчення цього питання дає змогу розглядати природу зазначених феноменів як унікальних, що можуть розкриватися тільки через пізнання один одного.

Правова свідомість – це сфера людської свідомості, яка відбиває правову дійсність, ціннісне ставлення до неї та навіть емоційну реакцію стосовно неї. Відповідно на сприйняття правової дійсності впливає мова, яка є фундаментальним засобом її пізнання.

Взагалі людина пізнає об'єктивну реальність (і правову також) тільки її властивим способом сприйняття. Результат мислення має звукове вираження – слово. Слово поєднує в собі два начала: суб'єктивне і об'єктивне. Об'єктивне є самим об'єктом, який воно називає, а суб'єктивне – це розуміння, уявлення людини про предмет, яке виникає з синтетичного зв'язку звуку і значення, почуття і духу. Тобто вона не просто вимовляє, вона розуміє, відчуває, усвідомлює. Таким чином, (за філософом мови фон Гумбольдтом) слово – це суб'єктивний внутрішній процес діяльності мислення. Отже, мова є практичною, діючою правосвідомістю, а правові норми певними структурами мислення, переданими мовними висловами. Таким чином, слово – це не просто акт мовлення, а і акт розуміння, проте ще не акт здійснення.

Це дало підстави М. Гайдеггеру («Шлях до мови») замислитися, якщо «здійснювати значить розгорнути щось до повноти існування, вивести, то здійснюваним є тільки те, що є. А що перш за все «Є», так це буття... Думка не створює... Думка прокладає свої борозни в мові. Вона існує через слово. Із такого розуміння буття людини в його органічному зв'язку з мовою виникає яскравий образ мови «як дому буття, оселі людського духу».

Мову як житло потрібно розуміти і в значенні перебування людини в лоні певної культури. Тому основою граматичних форм правових приписів, норм є національне усвідомлення цінностей природного права, світовідчуття, світобачення, світосприйняття народу – все те, що ми називаємо структурними елементами правосвідомості українців. Зазвичай не ми говоримо мовою, а мова говорить нами і через нас.

У Афанасія Фета читаємо: «Спершу, не придивившись на новій посаді, я, як і інші мирові судді, став говорити селянам на суді «Ви», наслідуючи французьких суддів, які так звертаються абсолютно до усіх, при цьому ніскільки не соромлячись додавати: «ви – негідник, який викликає відразу» і т.д. Проте коли свідок – стара селянка мені сказала: «Я ж тобі уже двічі говорила, що була сама, а ти мені все «ви», – я вже не вдавався до цього прийому. І помітив із задоволенням, що весь мировий суд в публічному засіданні звертається до селян точно так, як і вони до суддів – на «ти».

Так, мовні запозичення часом неминучі, інколи корисні, однак національна мова – це важлива умова збереження народу, особливо для України, де населення переживало неодноразово загрозу мовної асиміляції. Його полонізували, русифікували, чехізували, румунізували тощо. Чому це так наполегливо робилося і робиться? Бо саме національна мова, торкаючись найглибінніших пластів колективної психології, не тільки сприяє збереженню головних ознак суспільного світогляду, цінностей, а стає виявом національно-державницького самовизначення. Притаманне українцям уявлення про справедливість, законність, злочин і кару відбивається у лексичних і синтаксичних особливостях мови. Через мову юридичних документів розкривається історія і розвиток держави, а також спадкоємність вітчизняної правової традиції.

Якщо національна мова і правосвідомість настільки взаємопов'язані, то викликає подив і розчарування те, що сьогодні вивченням національної мови нехтують у вищих навчальних закладах України. Хоча якраз ця навчальна дисципліна сприяє формуванню у майбутнього юриста високого рівня правосвідомості, а не позанаціонального, а значить, позадержавного політико-юридичного догматичного мислення, яке, на думку деяких сучасних діячів, є ідеальним для майбутнього юриста.

Саме через вивчення національної мови у свідомості майбутнього фахівця актуалізується значення духовних цінностей, які містить національне право. Утім, частково втративши свої світоглядні контури буття, ми готові дотримуватися запозичених ідей, орієнтованих на утилітарно-прагматичний спосіб життя, забуваючи, що правосвідомості українця притаманні у певних аспектах інші світоглядні орієнтири, які ґрунтуються на моральних принципах осмислення правових проблем у «людському» вимірі.

Безперечно, що в майбутньому система юридичної освіти повинна передбачати ґрунтовне вивчення студентом-юристом національної мови. І чим силь-

нішим буде наше бажання оволодіти мистецтвом національного мовлення, як основної ознаки інтелектуально-духовної атмосфери, тим щирішим буде прагнення до державності і вищим рівень правосвідомості, адже право – символ держави.

Коли Гайдеггер заглиблювався в якесь складне філософське питання і потерпав від сумнівів, він згадував вислів, який часто застосовував Ніцше в подібних ситуаціях: «Ми – філологи...Будьмо як представники цього гордого племені!» Напевне, і нам не завадило б, наслідуючи видатних філософів, все частіше намагатися «бути як філологи», розвиваючи здатність «услуховуватися в слова», здійснювати хоча б найпростіший етимологічний аналіз. І коли ми подолаємо обмеженість нашої мови, ми переможемо обмеженість нашого світу (Л. Вітгенштейн. Логіко-філософський трактат).

У доповіді кандидата філософських наук, доцента кафедри культурології **Л. М. Сідак** «Значення правового регулювання сучасної української літературної мови» зауважено, що хоча нині в Україні мовна політика держави спрямована на утвердження значущості української мови для державного будівництва, для створення нової політичної нації, для піднесення національної свідомості тощо, однак нагальною проблемою лишається рівень мовленнєвої культури. Передусім це стосується етнічних українців і тих її носіїв, котрі представляють сучасну еліту держави. Так, тільки незначний відсоток сучасної інтелігенції говорить літературною мовою, тобто мовою, що відповідає системі встановлених мовних норм, яка стилістично диференційована, уніфікована і не містить діалекти, просторіччя, росіянізми, англіцизми тощо.

Водночас незаперечним є той факт, що представники різних органів влади, науковці, диктори, ведучі популярних програм інколи вживають слова, мовні конструкції, що не відповідають нормам сучасної літературної мови. Так, безпідставно мовці вдаються до діалектної лексики, поширюють помилкове наголошення в словах, на кшталт *будé, підéмо* тощо.

Як відомо, історично українська літературна мова сформувалася саме з полтавської та київської говірок. Адже саме у цих культурних регіонах зародилася і розвивалася власне українська культура, тут відбувалися культурні процеси кристалізації українського народного мовлення в літературну мову. Ці регіони на час зародження літературної мови (а водночас і зародження нації та національної свідомості) були найбільш культурно розвинені.

Зазначені вище реальні обставини функціонування української мови зменшують її комунікативні можливості у державі, а натомість збільшують відчуження представників окремих регіонів: уживання унормованих літературних норм не викликає спротиву, відчуження тощо, а використання діалектизмів, запозичень має значення відцентрових сил. І найголовніше – усе це призводить до збіднення української мови.

Сучасна українська літературна мова, маючи статус державної в Україні, усе ж таки вимагає серйозної державної підтримки. У нинішніх умовах недостатньо тільки декларативного проголошення державності української мови, гарантії її розвитку і функціонування в усіх сферах суспільного життя. Нагальною потребою є не лише врегулювання на законодавчому рівні чи на рівні підзаконних актів використання саме літературної форми української мови, особливо у сферах офіційного спілкування, діловодства, законодавства, науки, освіти, а й жорсткий контроль, вимога до службовців, посадових осіб послуговуватися державною мовою з дотриманням літературних норм.

Безперечно, єдина державна літературна мова сприятиме консолідації українського суспільства. І над цією проблемою спільно повинні працювати як філологи, так і правники.

З доповіддю «Сучасний стан розвитку мовного законодавства України» виступила кандидат філологічних наук, доцент кафедри культурології **О. А. Лисенко**, котра зазначила, що в сучасному українському суспільстві мовне питання продовжує відігравати особливе політичне значення. Наявна законодавча база не дає змоги українській мові посісти належне місце в державі; більшість посадовців, нехтуючи законами, продовжують послуговуватися недержавною мовою.

Безперечно, складовою розбудови демократичної держави та становлення національно свідомого суспільства в Україні мусить бути виважена й продумана мовна політика, спрямована на утвердження української мови як державної в усіх сферах суспільного життя. Під мовною політикою розуміємо систему заходів (політичних, юридичних, адміністративних), спрямованих на регулювання мовних відносин у державі, зміну чи збереження мовної ситуації в державі. Правовою основою для здійснення державної мовної політики в Україні є Конституція, рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України, а також деякі інші законодавчі акти. Концепція державної мовної політики як системи засадничих нормативних постанов, які ґрунтуються на компетентному оцінюванні мовної ситуації в Україні і якими мають керуватися органи державної влади та органи місцевого самоврядування у своїй практичній діяльності, проголошена в Указі Президента України «Про концепцію державної мовної політики» ще в 2010 р. Однак сучасна мовна ситуація свідчить, що лише задекларованості державного статусу української мови для повноцінного утвердження її в усіх сферах суспільного життя недостатньо. Для цього необхідні механізми реалізації правових документів щодо функціонування української мови, а також урегулювання питань, пов'язаних з удосконаленням юридичної відповідальності за порушення законів, які регулюють питання використання державної мови.

У парламенті зареєстровано п'ять законопроектів щодо функціонування державної мови в Україні. Вони подані представниками різних політичних партій і містять багато слушних та конкретних пропозицій щодо забезпечення та врегулювання процесу функціонування української мови як державної. Голова комітету Верховної Ради з питань культури та духовності Микола Княжицький анонсував створення нового компромісного законопроекту про державну мову, який нині активно обговорюється.

Таким чином, першочерговим завданням постає прийняття нового Закону про мови в Україні, який зміцнив би позиції української мови як державної, та створення органу державної виконавчої влади з питань мовної політики, котрий став би центром розробки й реалізації державних мовних програм, упровадження мовного законодавства.

Кандидат юридичних наук, асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн **О. В. Середа** виголосила доповідь «Мовна єдність як умова національної безпеки України», у якій зазначила, що слово є могутньою силою, що пробуджує мислення дитини і вона пізнає світ, людей і себе. Через Слово формується її самосвідомість і зв'язок із культурним простором, у якому зростає. Множинність культур природно обумовила його мовну (лінгвістичну) багатоманітність. Відтак за мовою найперше визначається національна ідентичність людини, її зв'язок з конкретним суспільством, соціальним середовищем, нацією.

Мова для народу і нації є генетично невід'ємна складова, носій культури та історичної пам'яті – душа народу. Іван Огієнко писав: «В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання. І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розפורшиться поміж дужчим народом».

Насправді народ, позбавлений самотутньої мови і Слова, стає як безпам'ятний «яничар», як сирота-чужинець чи «загублене» дитя, що прагне до Свого.

Історичний розвиток української мови інтегрований у процеси українського державотворення та є невід'ємною частиною національної ідеї до сьогодні. Реалізація права на самовизначення українського народу і створення незалежної української держави поєднана з боротьбою за українську мову та опором асиміляції сусідніх держав.

Історично українську мову тлумачили російські та польські вчені як наріччя їх мов, насаджувалася міф про спільність мови та національної ідентичності. Українська мова була під суворою цензурою, вилучена з публічного вжитку, і що найгірше – з освіти. І це було справді так: на думку Івана Огієнка, українська інтелігенція Правобережжя – попольщилась і покатоличилась, а на Лівобережжі – помосковщилась. Позостався сам простий народ, темний «мужик», що відданий був у кріпацтво панам по обох боках Дніпра.

Відсутність української мови в школах і публічному вжитку призвела освічений український народ до повної «темноти» та відсталості порівняно з іншими європейськими народами. М. Грушевський підкреслив, що за 250 років українці зростали темними гречкосіями, чорноробочими наймитами. І все це через брак освіти в цілому, а зокрема через відсутність навчання рідною мовою. Адже, на його переконання, навчати добре можна тільки тою мовою, яку учні добре знають і розуміють.

За українську мову боролися українські політики і діячі Державної Думи та австрійського парламенту, ЗУНР, УНР початку ХХ століття, пережила вона і радянську владу. Її відроджували письменники, підтримувало українське духовенство. Не дав мові відійти у забуття і сам народ через різні громадські ініціативи.

Отже, мовне питання в Україні завжди було політичним і мало національну вагу. Мова й надалі розвивається як мова української нації, як мова державна та має всіляко подолати наслідки асиміляції, при цьому не перетворитися на інструмент «національного гніту» стосовно іншомовних українців. Важливо розуміти, що українці окремих регіонів, усвідомлюючи свою національну ідентичність з Україною, народилися і сформувалися в російськомовному, мадярськомовному чи іншому середовищі. Таке середовище часто було створене політичними мотивами і тривало десятиліттями і століттями, тобто не одне покоління. Іншомовні українці не відмовлялися ні від мови, ні від держави, вони від народження природньо набули іншої мови, стали її носіями. Водночас їх не можна назвати представниками національних меншин – росіянами, угорцями чи румунами, бо вони – українці.

Підтримуючи аргументи ПАРЄ, варто підкреслити, що українська мова має відіграти інтеграційну роль, а не насаджуватися примусом. Інтеграція «іншомовних» українців в мовне і культурне середовище насправді відбудеться, якщо враховувати природні особливості людини та не вважати громадян України «зрадниками» за мовною ознакою. Чи не найважливішим чинником успіху в цьому процесі все ж таки залишається власне бажання «іншомовних» українців пізнати власну культуру, навчитися мові та виховувати в ній свої родини. Важливо також дійти згоди та порозуміння між поколіннями.

«Мова як духовна інституція держави» – тема виступу кандидата філологічних наук, доцента кафедри культурології **В. М. Пивоварова**, який зауважив, що мова є фундаментальною інституцією держави, однією із важливих складових духовної культури народу, його суспільно-креативною силою. Політичний діяч, давньокитайський філософ Конфуцій стверджував, що керування країною неможливе без реформування мови. Усі інституції вибудовуються на базових регулятивних зразках мови. Держава, економіка, система освіти залежать від мови, наявності та досконалості мовних норм, лексичного складу, слововживання тощо.

Реформування мови неможливе без усвідомлення того, що саме мова формує особистість, творить націю, державу; є самим життям, моделює поведінку нації і людини, є владою над людським мисленням, зрештою, мова є самим життям.

Суспільна та творча роль мови виявляється у творенні української нації, розбудови держави. У поєднанні цих двох духовних засад – непоборність мови, її сила та невмирущість.

Мова є не тільки головним чинником у визначенні народу як нації, але багато років виконувала своєрідну роль держави. Особливість української ситуації полягає в тому, що не держава була на сторожі мови, а мова забезпечувала собою всі можливості для відродження держави, її підтримки та сталості. Не одне століття не було вільної української держави. Упродовж багатьох років Україна входила до складу різних держав: Закарпатська Русь від початку XI ст. до середини XX ст. перебувала під владою Угорщини; Галичину і Волинь із другої половини XIV ст. підкорила Польща – і аж до 1939 р.; на решті земель до 1569 р. панувала Литва, потім ці землі перейшли під владу Польщі, а потім – Росії. Однак на початку XIX ст. це не завадило 40 мільйонам осіб розмовляти саме українською мовою.

Невмирущість мови виявляється ще в тому, що, приміром, Тарас Шевченко всій Російській імперії протиставив якраз мову, і мову саме українську, тобто малоросійську, як її тоді називали. Саме цим пояснюється популярність творів поета, їх невмирущість, живучість. В устах поета українська мова набула нечуваної сили. За висловом І. Я. Франка, для визволення імперії Т. Шевченко зробив більше, ніж десятки визвольних армій... Шевченкова мова стала невідворотною українською реальністю...

Поет ототожнював мову і народ, уважав це імперативом життя, відкидав хоч чиюсь зверхність над народом і мовою. Національна свобода для нього така природна, як життя. Саме тоді, коли українська історія сягнула критичної кульмінації, Тарас Шевченко запропонував країні народну мову як абсолютний радикалізм і за формою, і за змістом. Розуміючи силу слова для народу, його вплив на свідомість, духовне зростання, поет був переконаний, що *«німих отверзуться уста; / Прорветься слово, як вода...»*.

За твердженням англійця Р. Сігон-Вотсона, «формуванням визнаної української літературної мови завдячуємо йому більше, ніж будь-кому іншому. Уживання цієї мови стало вирішальною стадією у формуванні української національної свідомості»; його творчість започаткувала всю подальшу еволюцію українського націоналізму.

Багато інших діячів культури, розуміючи значення слова для відродження української державності, звернулися саме до рідного слова. Наприклад, молодий студент-семінарист Маркіян Шашкевич усій Австро-Угорській імперії

і польським шовіністам протиставив мову, виголосивши вперше промови руською (українською) мовою 10 жовтня 1834 року на семінарських урочистостях і 14 жовтня 1836 року у церкві Юра.

Сербський лінгвіст, письменник, мислитель, діяч національного відродження Вук Стефанович Караджич видав у Німеччині 1823, 1824 рр. три томи народних сербських пісень – і тим відкрив закриті для сербів скарби простої народної мови.

Чехи своєму відродженню як нації завдячують не заслугам військової сили чи політичного таланту, а інтелектуальним зусиллям, щоб відновити літературну чеську мову.

Отже, мова – незвичайний і чи не єдиний інструмент творення нації, держави, їх духовний підмурівок. Підтвердженням можуть слугувати слова українського письменника, етнографа, мовознавця П. О. Куліша: *«Отечество ж собі грунтуйте в ріднім слові. / Воно одно від пагуби втече. / Піддержить націю на предківській основі...»*.

«До питання про мовні засоби, що визначають відповідальність власника інформаційного Інтернет-порталу за розміщені коментарі третіх осіб» – тема виступу асистента кафедри цивільного права №1 **С. Є. Сиротенка**. Доповідач акцентував увагу на тому, що мовні засоби відіграють надзвичайно важливу роль у сфері нормотворчості та правозастосування, у тому числі в аспекті визначення меж допустимого в сучасному цивілізованому суспільстві поширення інформації, а також цивільної (майнової) відповідальності інформаційних Інтернет-порталів.

Пізнавальною у цьому аспекті є практика Європейського Суду з прав людини, який складається з 47 суддів держав – учасниць Конвенції, у кожній з яких є власні не лише правові, а й лексичні, фразеологічні, словотворчі, граматичні, стилістичні мовні особливості та традиції.

Так, в ухваленому Великою Палатою рішенні від 16.06.2015 р. «Delfi AS проти Естонії» (заява № 64569/09) Європейський Суд висловив щодо вищенаведеного ряд принципових мотивів та висновків.

Зокрема, вирішуючи питання обґрунтованості притягнення до відповідальності компанії власника інформаційного Інтернет-порталу за розміщені коментарі третіх осіб, Суд з посиланням на власну практику, з одного боку, зазначив, що покарання журналіста за сприяння в поширенні тверджень, висловлених іншою особою під час інтерв'ю, може серйозно перешкоджати участі преси в обговоренні питань, які становлять суспільний інтерес, і не повинно застосовуватися, якщо для цього немає вагомих причин. При цьому Суд розмежував місце для коментарів та журналістську діяльність самого порталу.

З іншого боку, було вказано на приклади висловлювань, що вже були предметом розгляду Суду, які за будь-яких обставин є несумісними з цінностями,

проголошеними Конвенцією: ті, які заперечують Голокост або виправдовують пронацистську політику, твердження про причетність усіх мусульман до серйозних терористичних актів або про те, що євреї є джерелом зла в Росії.

Було визнано, що опублікована на порталі Delfi інформаційна стаття викладена у стриманому тоні. Однак чимало коментарів до неї були вульгарними, принижували людську гідність певної особи і містили погрози.

Суд визнав, що компанію-заявника не можна вважати такою, що цілком знехтувала своїм обов'язком з недопущення завдання шкоди третім особам, однак зазначив, що вжиті наступні заходи до усунення коментарів, а також автоматична система фільтрації слів виявилися нездатними відсіювати образливі коментарі, які містили вислови ворожнечі та заклики до насильства.

За висновком Суду, а було акцентовано увагу на оцінці конкретних обставин справи, використана у коментарях саме мова ворожнечі та заклики до насильства не дозволили поширити на заявника гарантії статті 10 Конвенції щодо свободи вираження поглядів з можливістю покладення відповідальності на власника інформаційного Інтернет-порталу.

Надзвичайно цікавим у лінгвістичному та правовому аспектах вбачається також і викладення Судом коментарів читачів Інтернет-порталу, які мають наочно негативний, вульгарний за змістом характер.

У засіданні круглого столу взяв участь **Ю. М. Шаповалов** – керівник секції спортивного бриджу. Його зауваги стосувалися, зокрема, хибного використання термінів, а саме: дитячий футбольний клуб «Джoker»; клубів, кафе, ресторанів «Мафія»; назва фірми «Двері Білорусії замість «Білорусі»; натомість «Польща» говорити «Польша».

До засідання круглого столу долучилася наукова бібліотека Університету, зокрема завідувач відділу **І. В. Бова**, котра підготувала книжкову експозицію. Усі охочі мали змогу переглянути нові надходження щодо функціонування української мови як державної, словники та довідники з культури українського мовлення, навчальні посібники, підручники тощо. Експонувалися поетичні твори про мову, висловлювання відомих діячів культури, вчених про значення мови в житті людини та держави.

Матеріал підготував
В. М. Пивоваров, канд. філол. наук,
доцент, доцент кафедри культурології